

УДК 37.0:377:78

Г. Ю. Ніколаї, Чжоу Цянь
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ІНТЕРКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ-ХОРЕОГРАФІВ

У статті розглянуто інтеркультурний вимір підготовки академічної молоді, запропоновано вирішення проблеми упорядкування відповідного тезаурусу. Висвітлено стан дослідженості питань інтеркультурної освіти й виховання у вітчизняному та зарубіжному науковому просторі. Серед теоретичних основ формування інтеркультурної компетентності студентів виокремлено концептуальні положення мультикультуралізму, діалогу культур, теорії естетичного виховання. Доведена необхідність конкретизації загальнопедагогічних положень у контексті хореографічної підготовки українських та китайських студентів.

Ключові слова: *інтеркультурна компетентність, академічна молодь, мультикультуралізм, діалог культур, теорія естетичного виховання, українські та китайські студенти-хореографи.*

Постановка проблеми. У ХХІ столітті однією з центральних тенденцій розвитку мистецької освіти (у тому разі хореографічної) стає набуття нею інтеркультурного виміру. Важливість формування інтеркультурної компетентності студентів зумовлюється глобальною інтернаціоналізацією вищої освіти, потребою виховання сучасної молоді в дусі поваги до інших культур, розширення її потенційних когнітивних можливостей, формування в неї готовності до міжкультурного діалогу, до урегулювання міжнаціональних і етнічних конфліктів шляхом переговорів і пошуку консенсусу.

Тематика XIII Всесвітнього конгресу товариств із порівняльної педагогіки «Життя разом, освіта та інтеркультурний діалог» (Сараєво, 2007) свідчить про переміщення в епіцентр педагогічних досліджень проблеми інтеркультурного виховання. Модернізація освітньої галузі в різних країнах відбувається з урахуванням потужного національно-виховного та естетико-розвивального потенціалу мистецтва. Американські науковці у вирішенні проблем мистецької освіти надають перевагу мультикультурному підходу, японські дослідники пропонують надати перевагу таким загальнолюдським цінностям, як емпатія та альтруїзм, які віддзеркалені в мистецтві, а важливе місце музики й хореографії в освіті Китаю обґрунтовується філософськими постулатами щодо провідної ролі мистецтва у скеруванні людини на добро, а відтак – у створенні добробуту всієї держави. Оскільки в сучасних реаліях обмін матеріальними й духовними ресурсами через мистецький феномен ефективно цементує поліетнічне

суспільство, проблема формування інтеркультурної компетентності академічної молоді засобами хореографії саме на часі.

Аналіз актуальних досліджень. Проблеми інтеркультурної освіти і виховання починають активно досліджуватись у зарубіжній педагогіці й психології в останній третині ХХ століття (М. Абдаллах-Претсей, Дж. Бенкс, К. Беннетт, Д. Вешбурн, П. Горскі, Л. Екstrand, Д. Еліот, П. Кракауер, М. Ляйсестер, Дж. Лінч, Дж. Мейл, А. Перотті, П. Ремсі, Т. Рюлькер, Т. Фольк та ін.). У першій декаді ХХІ ст. проблеми інтеркультурної освіти засобами музичного мистецтва активно вивчаються німецькими й австрійськими дослідниками (Н. Байлер, Р. Кафурке, Д. Клебе, К. Кейтль, Г. Кляйнен, В. Строх, З. Хелмс) та польськими науковцями (А. Єремус, М. Качмаркевич, Д. Кубіновський, Я. Хаціньський та ін.).

Віднедавна проблематика міжкультурного виховання актуалізується й в українському науково-педагогічному просторі (Р. Антонюк, В. Борисов, О. Ковальчук, Н. Лавриченко, І. Лощенова, О. Мілютіна, Л. Пуховська, О. Фельдман, Г. Філіпчук, С. Цимбрило та ін.), а також дискутуються на міжнародних наукових мистецьких конференціях у Слупську (2005), Кельцях (2006), Кракові (2008), Сумах (2013) тощо.

Проблеми інтеркультурного виховання дітей засобами хореографії та ритміки розпочали досліджувати в Україні В. Ключко, В. Левенець, Г. Ніколаї, Т. Повалій у межах науково-дослідного проекту «Інтеркультурне виховання дітей та молоді засобами музичного мистецтва», який виконувався кафедрою мистецької педагогіки та хореографії Сумського державного університету імені А. С. Макаренка за фінансування Міністерством освіти і науки України в 2012–2013 рр.). У той самий час проблема інтеркультурної освіти й виховання майбутніх фахівців хореографії досі залишається не вирішеною.

Метою статті стало окреслення теоретичних основ формування інтеркультурної компетентності студентів-хореографів в умовах педагогічного вишу.

Виклад основного матеріалу. Одним із головних завдань учителя хореографії в Україні та Китаї вважаємо інтеркультурне виховання школярів засобами танцювального мистецтва. Серед теоретичних основ формування інтеркультурної компетентності майбутніх учителів хореографії насамперед виокремимо ідеї мультикультуралізму, концептуальні положення діалогу культур, теорію естетичного та поліестетичного виховання, дослідження педагогів-науковців у сфері мистецької педагогіки. Різні теоретичні підходи зумовлюють неоднозначність тезаурусу розвідок, коли епітети *міжкультурний*, *інтеркультурний*, *багатокультурний*, *полікультурний*, *мультикультурний*, *кроскультурний* та ін. часто-густо використовуються як синоніми.

Стає очевидним термінологічний плюралізм у розгляді досліджуваної проблеми. Наголосимо, що поняття «інтеркультурний» (від лат. *inter* - поміж та *cultura* – обробка, виховання, освіта, розвиток тощо) найбільш точно

перекладається як «міжкультурний». Оскільки в сучасному світі людина постійно знаходиться в багатокультурному середовищі, вона з метою забезпечення своєї ідентичності повинна бути національно свідомою та в той самий час визнавати різноманітність культур і розуміти необхідність збереження їх самобутності, тобто *бути поміж культурами* [2, с. 13]. Саме тому ми обираємо в нашому дослідженні термін «інтеркультурна компетентність». Зауважимо, що для європейської наукової думки, передусім німецькомовної, більш характерним є використання терміна *інтеркультурний*, а для американської – *мультикультурний*.

В основі американської концепції мультикультурної музичної освіти покладено ідею Д. Еліота, який виокремив шість ступенів мультикультуралізму [4]. Коротко охарактеризуємо їх: 1) *асиміляція* – вивчається тільки західноєвропейська класична музика, яка культивує добрий смак і формує переконання у вищості саме класичної музики; 2) *фузія* – допускає обмежену кількість етнічної музики, занотованої західними композиторами; 3) *відкрите суспільство* – музика аналізується в контексті великих соціальних груп і трактується як індивідуальний засіб виразу без урахування національних і регіональних музичних традицій; 4) *обмежений мультикультуралізм* – до навчальної програми, яка спирається на західну музику, додається музика однієї чи двох культур; 5) *модифікований мультикультуралізм* – музика різних народів презентується в порівнянні та протиставленні підходів до трактування її окремих елементів або соціальних ролей, проте використовуються методичні підходи, властиві європейській музичній педагогіці; 6) *динамічний мультикультуралізм*, у межах якого використовується світова перспектива, певна музика розуміється з позицій, що є характерними для відповідних культур.

Д. Еліот рекомендує використовувати саме шостий підхід і трактує мультикультурну освіту передусім як гуманістичне виховання, що дає особистості шанс привласнити цінності світової культури, а також неповторну можливість більш глибоко пізнати самого себе через розуміння інших [там само]. Зауважимо, що ідеї Д. Еліота легко інтерпретувати в руслі хореографічної освіти, оскільки хореографічна мова набагато універсальніша, ніж музична, і пластична лексика танців світу швидко стає близькою.

Серед теоретико-методологічних підходів до проблеми інтеркультурності чи не найчастіше використовуються концептуальні положення діалогу культур. Відомий вітчизняний психолог, академік Іван Бех пропонує підняти ідею діалогу культур до рангу методологічного принципу та втілити його поряд із принципом культуровідповідності в сучасний освітній процес. Здійснення відповідної теоретичної рефлексії дозволяє вченому розмежувати два типи розуміння культури. Згідно з першим культура трактується як система сталих конструктів (пізнавальних, технологічних, художньо-естетичних, духовно-моральних, комунікативних), а відповідно до другого культура трактується як система відкритих проблем, які вирішувало людство у своєму історичному поступі.

Науковець стверджує, що саме за другого типу розуміння культури можлива повноцінна реалізація ідеї діалогу культур, оскільки лише простеживши генезу виникнення певних культурних конструктів як цінностей суб'єкт займає активну позицію [1, с. 80].

У цьому контексті І. Бех пропонує трактувати діалог як «паритетну взаємодію двох сторін, у результаті повного проблемоорієнтованого самовираження яких відбуваються обопільні зміни» [там само, с. 81]. Науковець підкреслює важливість розрізнення кроскультурного діалогу (діалогу по історичній вертикалі) і міжкультурного (транскультурного) діалогу, який здійснюється в горизонтальній площині й передбачає осмислення проблем взаємодії, паралельних, одночасно існуючих культур. І. Бех наголошує, що міжкультурна толерантність виникає в результаті саме такого міжкультурного діалогу [1, с. 81–82].

Використання традиційної, емпірично-приспосовницької стратегії розгортання міжкультурного діалогу, що базується на принципах міжкультурної адаптації, взаємообміні знаннями, спонтанному взаємовпливі та порівняльному аналізі різних культур, лише частково забезпечує формування міжкультурної толерантності суб'єктів цього діалогу. У цьому разі формується переважно пасивна толерантна позиція особистості щодо іншої культури (за І. Бехом – «не маю нічого проти, хай буде»). Натомість у разі використання акумулятивно-ціннісної міжкультурної стратегії відбувається ефективне формування активно-утверджувальної толерантної позиції особистості щодо іншої культури. [1, с. 82].

Академік формулює такі принципи формування міжкультурної толерантності: чуттєве вживання в іншу культуру; міжкультурне розвивальне нарощування (а не взаємообмін) знань; ціннісна творчість як надання суб'єктом значущості міжкультурній події; засвоєння культурних цінностей як відкритої системи проблем. Серед останніх І. Бех виокремлює: а) усвідомлення особистістю генези та становлення ціннісної структури певної культури; б) знаходження її сутнісної основи-клітинки (надання сакральності світу, що забезпечує єдність світу природи та світу людини) [там само].

Стає очевидною необхідність чуттєвого «вживання» майбутніх учителів хореографії в іншу культуру, нарощування про неї знань і засвоєння її цінностей. Так, у Сумському державному педагогічному університеті імені А. С. Макаренка студенти-хореографи з України й Китаю опановують у творчому процесі не тільки танцювальну культуру обох країн, але й легко знаходять порозуміння завдяки наявності в ній загальнолюдських цінностей.

Слід наголосити, що ідеї інтеркультурності співзвучні постулатам теорії естетичного виховання, яка активно розвивається в європейському науковому просторі у ХХ столітті. Серед найвідоміших апологетів цієї теорії насамперед назвемо видатного польського філософа Романа Інгардена та його послідовницю Ірену Войнар. На думку останньої, естетична освіта входить до складу сучасного гуманістичного дискурсу

про людину, людські взаємини, діалог етнічних груп і народів і «охоплює мистецтво, що інтерпретує світ, здобутки культури, а також внутрішній світ людини, який висвітлюється в перетвореній формі в художніх творах» [6, с. 811]. Натомість інтеркультурна освіта інспірує «пізнання й розуміння себе, власної культури, свого коріння, приватної батьківщини (індивід із локально-родинним культурним стрижнем, почуттям цінності й гідності в стані зрозуміти інших людей, зрозуміти складність явищ, переборення тенденції замикання у сфері власних цінностей, власного культурного кола на користь відкриття й розуміння інших, шанування відмінностей і трактування їх як чинника розвитку» [7, с. 47]. Інтеркультурна освіта передбачає також «прищеплення поваги та спрямованості на пізнання Іншого, формування вразливості й уміння співпрацювати, пересторогу перед спрощеним і деформованим образом Іншого [там само, с. 48].

У деяких концепціях естетичного виховання можна знайти певні ідеї, які через їх багатоаспектну спрямованість можуть стати джерелом пізнання хореографічної діяльності в контексті інтеркультурності. Саме такою вважаємо концепцію поліестетичного виховання, деякі аспекти якої експонують важливі для інтеркультурної освіти аспекти діяльності. Так, німецький музикознавець Крістоф Кейтль стверджує, що поліестетичне виховання співзвучно інтеркультурній освіті через реалізовані в ньому процеси чуттєвого дослідження феноменів інших культур і епох. Науковець пропонує створювати педагогічні ситуації, у яких віддалені в часі й просторі твори мистецтва, що належать екзотичним або давнім культурам, сприймаються «тут і зараз». На його думку, таке мистецтво слід аналізувати, реконструювати, формувати відносно сьогодення [5].

Соціально-комунікативні переваги поліестетичного виховання полягають в інтерпретації його як процесу, що завжди реалізується в певній спільноті з опорою на діяльність у групі, у якій окремі її члени бажають комунікувати, причому не тільки в групі, а й поза нею. У цьому сенсі фахова підготовка студентів-хореографів у педагогічному виші створює ідеальні умови щодо поліестетичного виховання. Через розвиток власних можливостей перцепції (*gr. aisthesis*), яка є ключовим поняттям цього процесу, майбутній учитель хореографії отримує можливість звертатися до «Інших» (людей вихованих в іншій естетичній культурі) зрозумілою для них мовою тіла через танцювальну семантику. Розширення потенціалу власного *aisthesis*, створення завдяки ньому хореографічних творів у характері іншої культури, з якою він познайомився на заняттях в інтернаціональній групі, пошуки відповідних костюмів і гриму стають важливими завданнями поліестетичного інтеркультурного виховання.

Інтеркультурна освіта базується на ідеях педагогіки культури. Нині цивілізація споживання становить загрозу людству, оскільки творить нову ментальність і визначає нові пріоритети. У минулому столітті влада псевдоцінностей, що звужують культурний горизонт людини, семантично закріплюється в назвах знакових літературних творів: «Одновимірنا

людина», «Самотній натовп», «Забавити до смерті», у яких у художній формі показано, як у технократичному суспільстві людина легко втрачає внутрішню автономію та стає керованою.

На початку XXI ст. актуалізується інша загроза – самотність креативної особистості, якій не вистачає кривих зв'язків із спільнотою. Культ індивідуальності призводить до втрати соціальних зв'язків. Тому на хореографічних заняттях у групі так важливо навчатися врівноважувати індивідуалізм умінням самовиражатись у співзвучності з оточуючими колегами. Сьогодні, коли інтернаціоналізація вищої освіти, соціальна рухливість молоді об'єднала світ, для неї стає пріоритетною категорія самототожності. Аби не загубити себе в далеких світах особистість потребує самоідентифікації з найближчим оточенням (локальні традиції), а також своєї національної самоідентифікації. Нині для української молоді з'явилася перспектива європейської самоідентифікації, яку слід здійснювати під гаслом «знати Європу і бути європейцем», що породжує такі явища, як туризм і розширення естетичної свідомості.

Нагадаємо, що угорський філософ Ервін Ласло називає новий формат життя людства «інтеріснуванням», стверджуючи, що воно охопило всю планету й виражається залежно від держав і співтовариств один від одного щодо економічного і екологічного добробуту, територіальної безпеки [3]. Історія людства дає блискучі зразки зміни розуміння проблеми взаємодії культур. На першій стадії знайомства з іншими культурами виникла ідея конфлікту культур. Пізніше головним стало самовизначення особистості в культурі, і тільки потім народилася концепція діалогу культур, який сьогодні пропонується здійснювати в широкому контексті на перетині різних культур за умови збереження особливостей національних традицій і наслідування загальнолюдських основ буття. Інтернаціоналізація вищої освіти, у тому разі хореографічно-педагогічної, об'єднує студентів різних національностей.

Досвід сумісної підготовки майбутніх учителів з України та Китаю свідчить про успішне формування їх інтеркультурної компетентності в процесі опанування танцювальних традицій різних народів світу. Про практичне опанування китайськими студентами української хореографії в Сумському державному педагогічному університеті імені А. С. Макаренка свідчать танцювальні композиції, які демонструють на концертній сцені учасники інтернаціонального ансамблю «Сакура». Розпочато експериментальне дослідження особливостей опанування китайської хореографії українськими студентами.

Висновки.

1. Теоретичними основами формування інтеркультурної компетентності майбутніх учителів хореографії слід вважати ідеї мультикультуралізму, концептуальні положення діалогу культур, теорію естетичного та поліестетичного виховання, результати досліджень педагогів-науковців у сфері мистецької педагогіки.

2. Сутність інтеркультурного виховання полягає у прагненні особистості пізнати та зрозуміти себе, рідну культуру, своє коріння, що органічно поєднується з умінням не замикатись у сфері власних цінностей, а прагнути відкрити та зрозуміти Іншого в контексті культурних традицій його народу.

3. Співпраця української та китайської академічної молоді в хореографічному класі стає найважливішою умовою формування їх інтеркультурної компетентності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І. Д. Діалог культур у психолого-педагогічному осмисленні / І. Д. Бех // Актуальні питання мистецької освіти та виховання : збірник наукових праць. – Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2013. – Вип. 1 (2). – С. 79–84.
2. Інтеркультурне виховання дітей та молоді засобами музичного мистецтва : колективна монографія ; 2-ге вид., перероб. і доповн. / [за заг. редак. Г. Ю. Николаї]. – Суми : ВВП «Мрія», 2015. – 218 с.
3. Ласло Э. Пути, ведущие в грядущее тысячелетие. Проблемы и перспективы [Электронный ресурс] / Э. Ласло. – Режим доступа : http://vivovoco.astronet.ru/vv/-papers/history/vv_hi16w/htm/.
4. Elliott D. J. Key Concepts in Multicultural Music Education / D. J. Elliott // International Journal of Music Education. – 1989. – № 13. – P. 11–18.
5. Khittl Ch. Edukacja estetyczna i międzykulturowa pedagogika muzyczna: dyskurs / Ch. Khittl // Międzykulturowe konteksty edukacji muzycznej / pod red. J. Chacińskiego. – Słupsk, 2005. – S. 67–93.
6. Wojnar I. Sztuka i wychowanie // Encyklopedia pedagogiczna / pod red. W. Pomykała. – Warszawa, 1997. – S. 804–811.
7. Woinar I. Teoria wychowania estetycznego: zarys problematyki / I. Woinar. – Warszawa : Państw. Wydaw. Naukowe, 1980. – 297 s.

РЕЗЮМЕ

Николаи Г. Ю., Чжоу Цянь. Теоретические основы формирования интеркультурной компетентности студентов-хореографов.

В статье рассмотрено интеркультурное измерение подготовки академической молодежи, предложено решение проблемы упорядочения соответствующего тезауруса. Отражено состояние изученности вопросов интеркультурного образования и воспитания в отечественном и зарубежном научном пространстве. Среди теоретических основ формирования интеркультурной компетентности студентов выделены концептуальные положения мультикультурализма, диалога культур, теории эстетического воспитания. Доказана необходимость конкретизации общепедагогических положений в контексте хореографической подготовки украинских и китайских студентов.

В статье доказано, что присоединение Украины к Болонскому процессу стимулирует процессы интернационализации образования в рамках единого европейского пространства, обязывает к тесному сотрудничеству во всех сферах общественно-культурной жизни и

требует возникновения активного полилога в области художественного образования, в частности хореографического.

Определены теоретические основы формирования интеркультурной компетентности будущих учителей хореографы – идеи мультикультурализма, среди которых – концептуальные положения диалога культур, теория эстетического и полиэстетического воспитания, результаты исследований педагогов-ученых в сфере педагогики искусства.

Доказано, что сущность интеркультурного воспитания заключается в стремлении личности познать и понять себя, родную культуру, свои корни, органично сочетается с умением не замыкаться в сфере собственных ценностей, а стремиться открыть и понять Другого в контексте культурных традиций его народа.

Показано, что формирование у академической молодежи готовности к межкультурному диалогу позволит решить ряд сложных социальных проблем, связанных с проблемой межнациональной розни. Молодежь, вооруженная интеркультурными компетенциями, способна преодолеть противоречия путем переговоров, способна построить мировое сообщество, в котором экономическое и социальное продвижение не будет тормозиться войнами и этническими конфликтами. Сотрудничество украинской и китайской академической молодежи в хореографическом классе становится важнейшим условием формирования их интеркультурной компетентности.

Ключевые слова: *интеркультурная компетентность, академическая молодежь, мультикультурализм, диалог культур, теория эстетического воспитания, украинские и китайские студенты-хореографы.*

SUMMARY

Nikolai H., Zhou Qian. Theoretical bases for forming intercultural competence of students-choreographers.

The article reveals intercultural dimension of academic youth training, the solution of the problem of organizing the corresponding thesaurus is proposed. The state of research of issues of intercultural education and upbringing in the native and foreign scientific space is highlighted. Among theoretical bases of intercultural competence forming conceptual provisions of multiculturalism, dialogue of cultures, and theory of aesthetic education are outlined. The necessity of concretization of general pedagogical provisions in the context of choreographic training of Ukrainian and Chinese students is proved.

The article proves that joining to the Bologna process by Ukraine stimulates the processes of internationalization of education within the framework of a single European space, obliges to close cooperation in all spheres of socio-cultural life and requires the emergence of an active polylogue in the field of artistic education, in particular choreographic.

The theoretical foundations of formation of intercultural competence of the future choreography teachers – the idea of multiculturalism, including the conceptual provisions of the dialogue of cultures, the theory of aesthetic and poly-aesthetic education, and the results of studies of pedagogues-scientists in the field of art pedagogy, are determined.

It is proved that the essence of intercultural education consists in the desire of the person to know and understand himself, his native culture, his roots, it is organically combined with the ability not to close in the sphere of his own values, but to strive to discover and understand the Other in the context of the cultural traditions of his people.

It is shown that formation of readiness for intercultural dialogue among academic youth will allow solving a number of complex social problems connected with the problem of interethnic hatred. Youth, armed with intercultural competences, are able to overcome contradictions by negotiating, can build a world community in which economic and social advancement will not be inhibited by wars and ethnic conflicts. The cooperation of academic youth from Ukraine and China in the choreographic class becomes the most important condition for the formation of their intercultural competence.

Key words: *intercultural competence, academic youth, multiculturalism, dialogue of cultures, theory of aesthetic education, Ukrainian and Chinese students-choreographers.*